

Saragossa i Girona

RICARDO GARCÍA CÁRCEL > TEXT

És ben sabut que Pérez Galdós va vincular el 1874 els setges de Saragossa i Girona en escriure l'un rere l'altre els que van acabar essent el sisè i el setè dels seus *Episodios nacionales*, units tots dos per sempre com a testimoni suprem d'exaltació de la capacitat de resistència davant els setges francesos en la guerra de la Independència.

La primera evidència que cal subratllar és que els setges de Saragossa i Girona no van ser els únics de la guerra contra Napoleó i ni tan sols els més mereixedors de l'èpica dels mites respectius. La resistència defensiva davant dels setges gaudeix d'una llarga tradició al nostre país, des de Numància i Sagunt. Barcelona havia protagonitzat el cèlebre setge de 1713-14 durant la guerra de Successió, que acabà l'11 de setembre de 1714 amb el llegat demogràfic de més de 20.000 morts (entre assetjadors i assetjats). Precisament F. Alcaide, en la seva *Historia de los sitios de Zaragoza* (1830), dedica moltes pàgines a la comparació dels

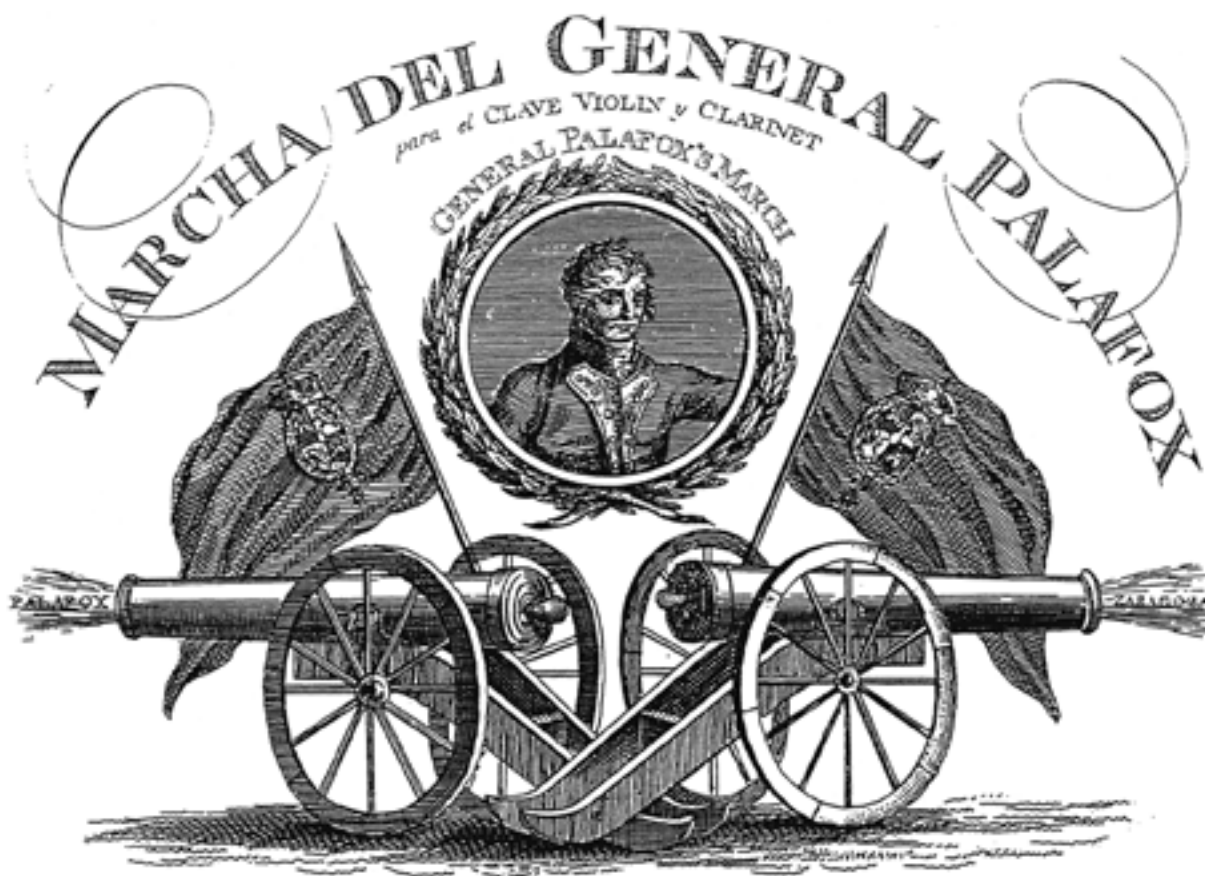
setges de Saragossa amb els que van patir ciutats espanyoles com Barcelona, Lleida, Tortosa o Alacant durant l'esmentada guerra.

Certament, el general francès Lejeune va reflectir bé l'èpica dels setges després de la seva experiència com a assetjador de Saragossa: «Els setges no són accions ràpides i brillants com les batalles, en les quals l'èxit d'una sola jornada ha decidit sovint la sort d'un imperi, i l'ha sotmès al jou d'un nou sobirà. A les batalles, el soldat rarament lluita sobre el sòl que l'ha vist néixer, en el país l'amor i estimació pel qual li són més cars que la seva pròpia vida. Generalment ha de lliurar els seus combats lluny d'aquest país.

>> *Diorama del baluard de Sant Cristòfol de Girona.*

AJUNTAMENT DE GIRONA / MUSEU D'HISTÒRIA DE LA CIUTAT

Però si ha de defensar les muralles del seu poble natal i de la seva pròpia casa, com s'eleva aleshores els sentiments que sacsegen la seva ànima! Que intens és l'esforç que el militar improvisat desenvolupa per allunyar els perills que amenacen el seu pare, la seva mare, els seus fills o l'esposa estimada!».

En la guerra contra Napoleó hi va haver moltes ciutats espanyoles assetjades pels francesos: Astorga, el gener de 1810, que es va defensar amb el governador Santocildes al capdavant; Ciudad Rodrigo, amb Pérez de Herrasti al front; Cadis, el setge més prolongat i resistent, al llarg de dos anys; Lleida, l'abril de 1810; Hostalric, de febrer a maig de 1810; Tortosa, el desembre de 1810; Tarragona, el juny de 1811, amb Juan Senán de Contreras com a líder de la defensa i Suchet com a assaltant; Sagunt, el setembre de 1811... Molts setges, que han estat oblidats per la mitologia de la guerra perquè aquesta focalitza la seva atenció en els dos primers anys del conflicte: 1808 i 1809. Després les Corts de Cadis van apoderar-se del mite de la revolució, que va fagocitar tots els mites de la guerra. Les relacions dels liberals amb l'Exèrcit no eren bones, i l'èpica bèl·lica va quedar subsumida en l'èpica revolucionària. I no pas perquè no hi hagués hagut morts, en els setges ressenyats. Tarragona, particular-

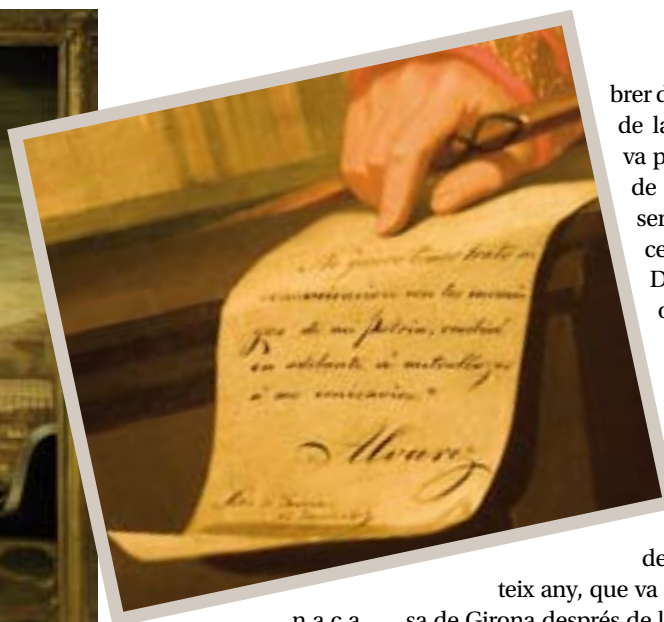
Palafox era un militar mediàtic oportunista; Álvarez de Castro, un professional turmentat

ment, va deixar en la seva defensa davant el setge francès almenys 14.000 morts.

D'altra banda, convé tenir present que no només van patir setges ciutats defensades per espanyols. Ciudad Rodrigo en va patir per les dues parts: el 1810 va ser assetjada pels francesos i el 1812 pels anglesos. Badajoz fou assetjada per Wellington infructuosament el 1811, va tornar a ser-ho el 1812 i, finalment, va ser recuperada l'abril d'aquest mateix any per Wellington, amb més de 5.000 morts entre els assaltants i una repressió molt dura per part dels assetjadors. Sant Sebastià va ser assetjada pels anglesos en 1813, amb gran resistència dels francesos i un pillatge subsegüent lamentable, després que els assaltants patissin 2.376 baixes. Un testimoni del moment va escriure: «alguns dies veia dames que compraven a la carretera les seves pròpies mitges de seda i altres articles a les dones dels soldats». La premsa liberal espanyola va atribuir el comportament anglès al fet que Wellington, amb la destrucció de la ciutat, volia eliminar l'ame-

>> Bombes de la guerra del Francès que s'exhibeixen al Museu d'Història de la Ciutat de Girona.

brer de 1809, amb l'assalt de la ciutat. Girona en va patir tres: el de juny de 1808, en què van ser repel·lits els francesos comandats per Duhesme; el de juliol a agost també de 1808, en el qual els assetjadors van ser novament derrotats; i el que es va perllongar des del 6 de maig de 1809 fins al

desembre del mateix any, que va acabar amb la presa de Girona després de la desfilada de diferents militars assetjadors francesos (Verdier, Reille, Gouvion Saint Cyr, Augereau). A totes dues poblacions els setges van començar al mateix temps, però a Girona es van prolongar deu mesos més.

n a ç a de la competència per al comerç britànic.

També cal recordar que no totes les ciutats van estar disposades a assumir setges. No ho va estar Barcelona al començament de la guerra, i és ben coneguda la no-defensa de Madrid el desembre

de 1808 pel general Tomás de Morla davant el mateix Napoleó. Cansament social després de l'experiència del Dos de Maig? Debilitat de la Junta de Defensa malgrat la voluntat de resistir dels madrilenys? El cert és que Madrid va fer el contrari del que havia fet uns mesos abans, «el Gran Dia», cosa que

Galdós va assumir a *Napoleón en Chamartín*, un dels *Episodios nacionales*. El novel·lista n'atribueix la responsabilitat a l'aristocràcia llibertina i irresponsable i al servilisme de Morla respecte de Napoleó, tan oposat al compromís amb el nacionalisme cívic.

Dos setges diferents

Però sobretot voldria ressaltar en aquest article les notables diferències que caracteritzen els setges de Saragossa i Girona. Certament la seva projecció cronològica va ser quasi coincident. Saragossa va patir dos setges: el primer, de juny a agost de 1808, amb reculada dels francesos; el segon, de novembre de 1808 a fe-

La construcció del mite va ser diferent a Girona i a Saragossa

>> A dalt, retrat del general Álvarez de Castro.

A la dreta, monument als defensors de Girona, d'Antoni Parera (1894).

de 1808 pel general Tomás de Morla davant el mateix Napoleó. Cansament social després de l'experiència del Dos de Maig? Debilitat de la Junta de Defensa malgrat la voluntat de resistir dels madrilenys? El cert és que Madrid va fer el contrari del que havia fet uns mesos abans, «el Gran Dia», cosa que

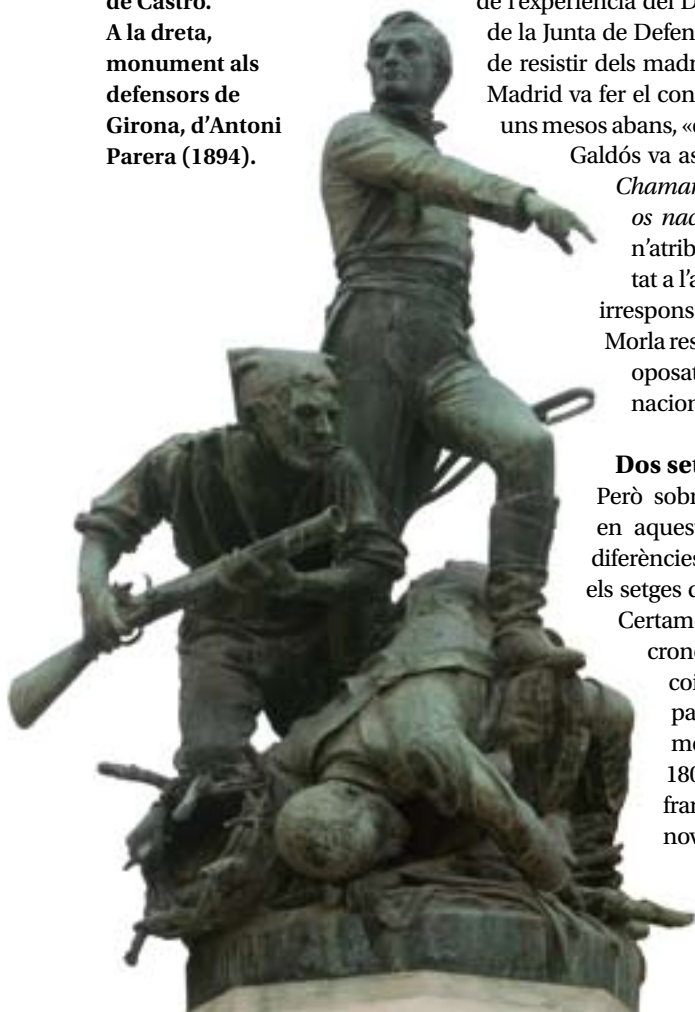
Galdós va assumir a *Napoleón en Chamartín*, un dels *Episodios nacionales*. El novel·lista n'atribueix la responsabilitat a l'aristocràcia llibertina i irresponsable i al servilisme de Morla respecte de Napoleó, tan oposat al compromís amb el nacionalisme cívic.

Dos setges diferents

Però sobretot voldria ressaltar en aquest article les notables diferències que caracteritzen els setges de Saragossa i Girona.

Certament la seva projecció cronològica va ser quasi coincident. Saragossa va patir dos setges: el primer, de juny a agost de 1808, amb reculada dels francesos; el segon, de novembre de 1808 a fe-

Sembla que a Saragossa no hi va haver diferències entre la població civil i la guarnició militar com sí que va passar a Girona, potser perquè en aquesta última pesava molt la proximitat de la guarnició militar de Figueres, amb vells problemes en les relacions entre civils i militars. La col·laboració militar en la defensa de Girona (Eroles, O'Donnell i, sobretot, Blake) va ser molt fustigada en el seu temps. Era molt present la memòria de Barcelona en 1697, que havia generat greus diferències entre Madrid i Catalunya, amb recels mutus: el fantasma de les acusacions de «traïció de Catalunya» i la inoperància i deixadesa per part del govern central. Això va condicionar la mateixa construcció del mite posterior.

Palafox i Álvarez de Castro

Els líders militars també van ser molt diferents. Palafox era un geni mediàtic. Malgrat que va tenir un paper molt poc defensable, sobretot en el primer setge de Saragossa, era un personatge que va saber vendre la seva imatge increïblement. Era el típic militar cortesà ferrandista, reciclat i convertit en heroi per atzar i pel seu singular olfacte polític. Després del primer setge va capitalitzar els mèrits de la defensa de la ciutat organitzant una infinitat de celebracions i premis. Va ser ell qui va crear el mite d'Agustina, heroïna d'un dia, el 2 de juliol de 1808, en què va tenir un paper actiu durant un dels intents d'assalt de la ciutat per part dels francesos. Palafox va fer venir Castaños (de la recent batalla de Bailén) i Goya, i va encarregar a aquest que el pintés a ell, a Agustina i a diversos militars britànics.

El general Álvarez de Castro era molt diferent. Havia estat el governador del castell de Montjuïc. Era un individu sever i taciturn, de tarannà purità. Tenia seixanta anys. Necessitava aferrar-se a l'honor militar perquè no havia defensat adequadament Montjuïc, del qual es van possessionar fàcilment els francesos, per la submissió del capità general de Catalunya. Va convertir la defensa de Girona en una qüestió d'honor personal.

Palafox era un militar mediàtic oportunista; Álvarez de Castro, un professional turmentat. Al final, Palafox es va creure el seu propi mite, que ell mateix havia inventat, i Álvarez de Castro va somiar amb quedar bé davant la història.

Després dels setges

La incidència de la mort va ser igualment diversa a les dues poblacions: prop de 50.000 morts a Saragossa per efecte de la pesta tifòide; uns 6.000 a Girona. Els bombardeigs van ser terribles a totes dues ciutats. Girona va haver de suportar 12.000 bombes i 7.000 granades. Saragossa, a part dels bombardeigs, va patir el tifus. Els ecos de la rendició també van ser diferents. A Saragossa, el tractat de capitulació va ser violat pels francesos. Aquests s'havien compromès a respectar les vides, la llibertat i la religió dels rendits, però hi va haver escenes de pillatge i assassinats injustificables (com el del *cura*

Sas o el del pare Basilio Boggiero), així com el robatori de joies del Pilar, entre altres excessos. El mariscal Lannes va entrar triomfant a la ciutat el 5 de març, i el bisbe d'Osca el va rebre al Pilar. L'heroisme de la defensa de Saragossa es va difondre per tot Espanya. La Junta va publicar un decret pel qual s'ascendia tots els oficials que havien combatut a Saragossa en un grau i es fixava que es concedís a tots els alistats el grau de sergent i que els defensors de la ciutat gaudissin dels privilegis de la noblesa.

Lejeune, oficial del cos d'enginyers sapadors, va formar part de les tropes franceses que van assetjar Saragossa. Va escriure les seves memòries, que es van editar el 1896. Abans, el 1840, se'n van publicar els 18 capítols que es refereixen als setges de Saragossa. L'obra va ser traduïda al castellà el 1908 per Carlos Riba García. Lejeune va ser l'encarregat d'informar directament Napoleó de la capitulació de Saragossa i els seus costos. Amb Lejeune, Saragossa va tenir un cronista els judicis del qual tenien un valor especial, en tractar-se d'un assetjador.

No va ser el cas de Girona. Aquesta ciutat, després de la rendició, va ser «temptada» per l'afrancesat Tomàs Puig, col·laborador d'Augereau, que va tirar endavant una estratègia política de catalanització de la Catalunya controlada pels francesos que, encara que va acabar fracassant, va silenciar els ecos del patriotisme de resistència. Catalunya es va convertir en província francesa de 1812 a 1814. El patriotisme especial dels setges va quedar emmudit, mentre que el patriotisme espanyol de Saragossa brillava amb tota la seva esplendor.

>> A dalt, retrat del general Palafox i monedes commemoratives del bicentenari. A sota, monument al general Palafox. a Saragossa.

El primer centenari dels setges va ser molt més usat pels liberals a Saragossa que a Girona

Arquitectura Etrusca. Pl. 1.

1 2 3 4 5 6 7 8

15

24

32

*Fúnculo, en que se colocaron las respetables cenizas del Heroe Sobez-
nador de Lerona, el inmortal Alvarez, durante la pompa fúnebre
celebrada en aquella Catedral el 30. de Octubre de 1816.*

En ambdós casos, la col·laboració ciutadana va ser decisiva, i per descomptat molt més eficaç que el paper dels militars. La imatge d'aquests era pèssima entre els liberals, ja que des de Bailén fins al 1812, amb el lideratge de Wellington, es pot dir que no van aixecar cap. Els ciutadans-herois i les ciutadanes-heroïnes de Saragossa estan molt més ben identificats i estudiats que els de Girona, on han prevalgut els valors del col·lectiu resistent però sense figures com els saragossans *cura Sas*, *el tío Jorge*, Calvo de Rozas i tants altres.

La mitificació dels dos setges

La construcció del mite també va ser diferent a cada una de les dues ciutats. Va ser molt més precoç a Saragossa, on, com s'ha dit, en el recés entre un i altre setge, Palafox va elaborar una imatge heroica. Ja en 1808 van aparèixer múltiples poemes dedicats a l'èpica de la resistència, la memòria de Juan José Aparicio, les notícies de Mariano Armengol, la comèdia de Gaspar de Zavala..., i el 1809 van sorgir els primers estudis històrics dels setges de Saragossa (Asso, Caballero), els elogis de Vicente Carrasco, les memòries de García Marín, les cartes de García Ibáñez, el relat d'Hernández Morejón...

El mite de Girona es va començar a configurar tímidament després de la mort d'Álvarez de Castro, el 1810. Les primeres glosses les va promoure Francesc Satué, ajudant de camp d'Álvarez de Castro. Es va netejar la presó on havia mort el general, i es va redactar una inscripció que testimoniava que havia estat enverinat, una pura invenció. Fa la impressió que, malgrat alguna interpretació liberal (Miguel de Haro), els setges de Girona han estat més aliment per al conservadorisme ideològic que els de Saragossa, amb un paper especial per part dels militars (la significació del nebot d'Álvarez de Castro, Francisco de Castro y Pérez de Orozco, durant els anys quaranta del segle XIX, em sembla molt rellevant). El primer centenari dels setges va ser molt més usat pels liberals aragonesos, des de Segismundo Moret a Basilio Paraíso, que no pas el de Girona.

La projecció monumental i iconogràfica de tots dos setges va ser tardana, ja que els projectes inicials van fracassar. Va caldre esperar la Restauració per veure els monuments a Álvarez de Castro a Girona (1894) i el primer centenari per veure el monument als defensors de Girona (1909). Va passar el mateix a Saragossa, on, no obstant això, amb motiu del centenari es va desencadenar una literatura impressionant de textos i biografies de personatges, i es va celebrar

un congrés important dedicat monogràficament als setges de la ciutat, fenòmens que mai no es van donar, ni de manera remotament comparable, a Girona.

Va ser l'estigma de la visita a Girona de Ferran VII el 1814? Va ser l'esforç militar per capitalitzar els setges de Girona? Va ser la inqüestionable voluntat de suport que Saragossa va tenir per part d'Alfons XIII (amb el segell oficialista que això implicava) en el primer centenari dels setges? El cert és que la memòria dels setges de Saragossa ha gaudit de més aprovació cívica que la dels de Girona.

El patent silenci oficial amb què avui es rememoren els setges de Girona, ¿és la derivació d'un nacionalisme català conjuntural que entén la guerra de la Independència com «la guerra dels altres»? O és la resposta política a una memòria dels setges capitalitzada i, en bona part, monopolitzada històricament per unes forces socials amb les quals la ciutat de Girona mai no s'ha identificat? La qüestió, al meu entendre, mereix una anàlisi profunda.

Ricardo García Cárcel.

Universitat Autònoma de Barcelona.

El patent silenci oficial amb què avui es rememoren els setges de Girona, ¿és la derivació d'un nacionalisme català conjuntural que entén la guerra de la Independència com «la guerra dels altres»?